

Ольга КНЕЙСЛЕР

ПРАГМАТИЗМ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИКА

Запропоновано та проаналізовано систему показників, що характеризують фінансову стійкість страховиків у контексті впливу зовнішніх і внутрішніх факторів ринкового середовища. Окреслено напрямки забезпечення і зміцнення фінансової стійкості страховиків в умовах розвитку ринкових засад господарювання.

The system of indexes which characterize financial firmness of insurers in the context of influence of external and internal factors of market environment is offered and analysed. The directions of providing and strengthening of financial firmness of insurers in the conditions of market principles development of manage are outlined.

В умовах розвитку ринкової економіки в Україні страхування посідає важливе місце. Від його ефективності значною мірою залежить фінансова стабільність на макро- і мікроекономічному рівні, економічна незалежність, соціальне забезпечення та фінансова безпека України.

Утвердження ринкових засад господарювання зумовлює докорінні зміни економічного середовища функціонування страхових компаній. Однак ринкові механізми в транзитивній економіці не створили умов для сталого економічного розвитку. Виникає необхідність у зміцненні фінансової стійкості страхових компаній та забезпеченні стабільності їх функціонування як гарантії макроекономічної стабілізації економіки України.

Фінансова стійкість є однією з найважливіших характеристик фінансового стану страхової компанії з позиції довгострокової перспективи. Вона відображає здатність страховика відповідати за страховими зобов'язаннями і нарощувати фінансовий потенціал. Фінансова стійкість, як головна умова життєдіяльності і основа стабільності фінансового стану страхової компанії, характеризує ступінь її фінансової незалежності. Недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності страховика,

відсутності гарантій забезпечення надійного страхового захисту. Разом з тим, надлишкова фінансова стійкість свідчить про наявність тимчасово вільних коштів власного капіталу і страхових резервів та невикористані інвестиційні можливості страховика в отриманні додаткових прибутків. Відповідно, удосконалення методичних підходів до забезпечення фінансової стійкості страховиків, науково обґрунтований підхід до її оцінки, аналізу та ефективного управління в сучасних умовах розглядається як найважливіше завдання та запорука стабільного розвитку страхових компаній.

Проблемам забезпечення фінансової стійкості страховиків в ринковій економіці присвячені праці багатьох провідних учених-економістів: А. Гвозденка, Л. Орланюк-Маліцької, С. Осадця, В. Сухова, К. Турбина.

У роботах науковців доцільно виокремити два підходи до розкриття суті поняття "фінансова стійкість страховика". Згідно з першим підходом поняття фінансової стійкості фактично ототожнюється з платоспроможністю та зосереджене на здатності виконання страховиком узятих на себе страхових зобов'язань [1, 8; 2, 46; 3, 35]. Тобто, синонімом фінансової стійкості у такому розумінні є стійкий фінансовий стан страхової компанії.

У чинному страховому законодавстві відсутнє трактування поняття фінансової стійкості. Зазначено, що виконання зобов'язань страховика за страховими виплатами має забезпечуватися трьома умовами платоспроможності: 1) наявністю сплаченого статутного фонду і гарантійного фонду страховика; 2) створенням страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань; 3) перевищенням фактичного запасу платоспроможності над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності [4]. Якщо розглядати визначення фінансової стійкості страхових компаній у контексті характеристики їх фінансового стану, то вона є "миттєвим" показником платоспроможності та одним із індикаторів досягнення фінансової стійкості на конкретну дату.

З іншої позиції, фінансова стійкість і платоспроможність різні та незалежні поняття в змінних умовах ринкового середовища [5, 6; 6, 521]. Поняття фінансової стійкості страховика враховує перспективи виконання не лише поточних страхових зобов'язань, а й тих, що виникають з урахуванням можливих змін кон'юнктури страхового та фінансового ринків. Відповідно, в основі такого розуміння фінансової стійкості лежить ознака якісної характеристики здатності страхової компанії мобілізувати фінансові ресурси для виконання своїх функцій на страховому ринку.

Отже, враховуючи різні аспекти у трактуванні фінансової стійкості, доцільно коректно порівняти два підходи і ввести узагальнене розуміння цього поняття. На нашу думку, фінансова стійкість страховика – це якісна й кількісна характеристика можливостей страхової компанії як системи трансформування фінансових ресурсів з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком забезпечувати надійний страховий захист учасникам ринку під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Водночас варто зазначити, що поняття фінансової стійкості та стійкого фінансового стану страховика є взаємодоповнюючими.

Так, кількісну характеристику фінансових можливостей страховика на основі факторів впливу визначають показники його фінансового стану. При цьому, зміна внутрішніх або зовнішніх факторів визначає динаміку фінансового стану. Чим більша кількість факторів, стосовно яких страхова компанія є фінансово стійкою, тим вищий ступінь її фінансової стійкості загалом.

На основі методичних підходів до оцінки фінансового стану страховиків визначимо систему показників, що характеризують їх фінансову стійкість у контексті впливу внутрішніх і зовнішніх факторів ринкового середовища (табл. 1) [4; 7, 117–122; 8, 264–270].

Проаналізуємо фінансову стійкість ВАТ "Страхова компанія "Скайд" станом на 01.07.2007–2009 рр. та визначимо фактори, що зумовили відповідні тенденції. Фактичні дані для розрахунку показників фінансової стійкості страховика наведено у табл. 2.

У табл. 3 відображено результати розрахунку показників фінансової стійкості страхової компанії "Скайд".

Проаналізуємо одержані результати проведеної оцінки показників фінансової стійкості страховика.

Коефіцієнт загальної ліквідності характеризує спроможність страхової компанії у найкоротший термін виплатити страхове відшкодування за рахунок наявних активів. Величина вищезазначеного показника за даними досліджень В. С. Приходька не повинна бути менша 100% [7, 117]. При цьому, до ліквідних активів належать кошти на рахунках в банку, цінні папери, які котируються на біржах та скориговані за ринковою вартістю, вимоги до перестраховиків.

Показники загальної ліквідності у ВАТ "СК "Скайд" упродовж першого півріччя 2007–2009 рр. відповідає встановленому нормативу 100%, однак зменшується від 119,33% до 109,15%. Негативна тенденція свідчить про зниження частки ліквідних активів у загальній величині страхових резервів, що може призвести в перспективі до невиконання страхових зобов'язань компанії у встановлені строки.

Таблиця 1

Розрахунок показників фінансової стійкості страховика

№ п/п	Показники	Порядок розрахунку	Нормативне значення
1	Коефіцієнт загальної ліквідності, %	$\frac{\text{Ліквідні активи}}{\text{Страхові резерви}}$	не менше 100%
2	Частка власного капіталу в пасивах, %	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Пасиви}}$	не менше 10% – 60%
3	Частка страхових резервів у пасивах, %	$\frac{\text{Страхові резерви}}{\text{Пасиви}}$	зростання
4	Частка страхових зобов'язань, яка забезпечена власним капіталом, %	$\frac{\text{Страхові резерви}}{\text{Власний капітал}}$	більше 28%
5	Коефіцієнт перестраховування, %	$\frac{\text{Частка страхових премій, передана в перестраховування}}{\text{Страхові премії}}$	не більше 50%
6	Прибутковість власного капіталу, %	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}}$	не менше 5%
7	Питома вага статутного капіталу у власному капіталі, %	$\frac{\text{Статутний капітал}}{\text{Власний капітал}}$	зростання
8	Достатність власних коштів, %	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Страхові резерви}}$	не більше 250% – 350%
9	Достатність величини страхових резервів, %	$\frac{\text{Страхові резерви}}{\text{Нетто - премія}}$	не менше 100%
10	Показник ліквідності страхових резервів, %	$\frac{\text{Страхові резерви}}{\text{Ліквідні активи}}$	не більше 100%
11	Показник терміновості, %	$\frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Страхові резерви}}$	не менше 3%
12	Показник платоспроможності, %	$\frac{\text{Фактичний запас платоспроможності}}{\text{Нормативний запас платоспроможності}}$	зростання

На основі проведеного аналізу структури пасивів страхових компаній, необхідно звернути увагу на певні закономірності.

Станом на 01.07.2007–2009 рр. у структурі пасивів страхової компанії “Скайд” переважають джерела власних фінансових ресурсів із практично незмінною динамікою (82,1%–82,6%). Питома вага страхових резервів коливається в межах 5,5%–8,3%, що вказує на неефективність страхового про-

цесу та значну питому вагу вихідного пере-страхування (78%–83%).

Отже, більша частина активів компаній фінансується за рахунок власних коштів. При цьому, показник частки власного капіталу у пасивах перевищує встановлений норматив (10–60%), що свідчить про нарощування власних коштів страховика, його фінансову незалежність та зростання фінансової стійкості. Так, упродовж трьох ро-

Таблиця 2

**Фактичні дані фінансово-господарської діяльності ВАТ “СК “Скайд”
за перше півріччя 2007–2009 рр.**

(тис. грн.)

№ п/п	Показники	Станом на 01.07.2007р.	Станом на 01.07.2008р.	Станом на 01.07.2009р.
1	Вартість майна (активи)	49 822,2	78 398,3	105 752,0
2	Власний капітал	40 892,0	66 690,2	87 395,0
3	Статутний капітал	30 000,0	50 000,0	50 000,0
4	Страхові (технічні) резерви	16 203,3	32 920,4	29 530,4
5	Страхові премії	25 079,5	52 842,3	39 861,7
6	Страхові премії, передані в перестраховання	19 843,3	43 989,7	34 076,5
7	Чистий прибуток (збиток)	10 221,0	23 032,0	58 720,1
8	Сума нематеріальних активів	10,5	12,0	14,3
9	Грошові кошти та їх еквіваленти	7 527,1	8 217,1	6 010,0
10	Ліквідні активи	19 335,9	35 344,7	32 235,1
11	Загальна сума зобов'язань	22 378,9	38 044,4	41 390,7

ків темпи нарощування активів страхової компанії знижуються на 23,5%, тоді як страхових резервів – на 140,3%. Відповідна тенденція зумовлена зменшенням обсягу страхових резервів у 2009 р. порівняно з 2008 р. на 3390 тис. грн. та високою часткою перестраховиків у страхових резервах (78%), на

величину якої зменшується обсяг джерел фінансування активів.

Загальновідомо, що страхові резерви страховиків коригуються (у бік зменшення) на частку перестраховиків у цих резервах. Відповідно, обсяг страхових резервів, який реально зосереджується у страховиків, ви-

Таблиця 3

Показники фінансової стійкості ВАТ “СК “Скайд” за перше півріччя 2007–2009 рр.

(тис. грн.) (%)

№ п/п	Показники	Станом на 01.07.2007р.	Станом на 01.07.2008р.	Станом на 01.07.2009р.
1	Коефіцієнт загальної ліквідності	119,33	107,36	109,15
2	Частка власного капіталу в пасивах	82,08	85,06	82,64
3	Частка страхових резервів у пасивах	35,52	41,99	27,92
4	Частка страхових зобов'язань, яка забезпечена власним капіталом	39,60	49,36	33,79
5	Коефіцієнт перестраховання	79,12	83,25	85,49
6	Прибутковість власного капіталу	24,99	34,54	67,19
7	Питома вага статутного капіталу у власному капіталі	73,36	74,97	57,21
8	Достатність власних коштів	252,36	202,58	295,95
9	Достатність величини страхових резервів	64,61	62,30	74,08
10	Показник ліквідності страхових резервів	83,79	93,14	91,61
11	Показник терміновості	46,45	24,96	20,35
12	Показник платоспроможності (тис. грн.)	23 622,2	38 084,7	59 591,2

значає величину та структуру їх залучених фінансових ресурсів.

Упродовж першого півріччя 2007–2009 рр. частка страхових резервів у пасивах компанії знижується від 35,52% до 27,92%, що є негативною тенденцією розвитку її страхової діяльності. Відповідно, забезпеченість страхових зобов'язань власними ресурсами за відповідний період знижується від 39,6% до 33,79%, тоді як оптимальний норматив – 28–60%. Тобто, страховик покриває свої зобов'язання перед страхувальниками власним капіталом приблизно в 2–3 рази. Тому, наявний фінансовий потенціал страхової компанії дозволяє їй приймати на власну відповідальність значно більшу кількість ризиків та формувати більший страховий портфель. Проте сформовані фінансові ресурси недостатні для прийняття на страхування великих ризиків, які в ринкових умовах господарювання характеризуються великим попитом.

Значний вплив на фінансову стійкість страхової компанії здійснює частка страхових премій, яка передана в перестраховання. Це зумовлено тим, що незалежно від величини переданої відповідальності, страховик відповідає перед страхувальником за усіма узятими страховими зобов'язаннями у повному обсязі. Тому, для обмеження залежності страховика від перестраховика, з метою забезпечення платоспроможності, встановлене певне співвідношення між часткою премій, переданих в перестраховання, та розміром отриманих страхових премій. Значення цього показника не повинне перевищувати 50% [7, 121].

Очевидним є те, що в страховій компанії “Скайд” у 2007–2009 рр. більшість договорів страхування мають перестраховальний захист (показник становить 79,12%–85,49% із динамікою до зростання). Це є негативною тенденцією діяльності компанії, оскільки на своєчасність виконання страхових зобов'язань може вплинути фінансова стійкість перестраховиків. Оптимальні розміри цього показника повинні становити не більше 50%.

В зарубіжній страховій практиці використовують низку показників і нормативів, за

допомогою яких можна визначити фінансову стійкість страховика (за наявності необхідних статистичних даних). Зокрема, показник достатності власних коштів, значення якого особливо суттєве при прийнятті рішення щодо максимальної відповідальності за окремим ризиком. Розмір цього показника не повинен перевищувати 250%–350%.

Важливо зазначити, що показник достатності власних коштів за визначений період в страховій компанії “Скайд” становить 202,58%–295,95%, що відповідає встановленим нормам і свідчить про нарощування можливостей покриття страхових зобов'язань за рахунок власних коштів.

Показник достатності страхових (технічних) резервів характеризує достатність страхових премій для формування цих резервів. Це пояснюється тим, що нетто-премія є джерелом формування страхових (технічних) резервів, тоді як страхові резерви відображають величину страхових зобов'язань. Результат показника повинен бути не менше 100%.

Дані аналізу ілюструють негативну тенденцію у ВАТ “Страхова компанія “Скайд”, за якої розрахунковий розмір цього показника нижчий встановленого обмеження та складає 62,30%–74,08%. Для покращення ситуації, в якій опинилася страхова компанія, необхідно переглянути тарифну політику і структуру страхового портфеля.

Враховуючи те, що страхові (технічні) резерви призначені для виплати страхових сум і страхового відшкодування при настанні страхових подій, страховик зобов'язаний володіти інформацією про ліквідність цих коштів. При цьому, необхідно пам'ятати, що страхові резерви за ризиковими видами страхування повинні бути розміщені у ліквідні активи. Для оцінки ліквідності страхових резервів розраховується показник ліквідності технічних резервів. Його величина не повинна перевищувати 100%.

Цей показник в страховій компанії у 2007–2009 рр. відповідає встановленим нормативам – 83,79%–93,14%. Така позитивна тенденція у діяльності страховика свідчить про покриття технічних резервів високоліквідними коштами,

що забезпечує своєчасну виплату страхових сум та страхового відшкодування.

Поряд із показником ліквідності технічних резервів не менш важливим показником є швидкість розрахунку за страховими зобов'язаннями. При цьому використовують показник терміновості. Він характеризує можливість компанії миттєво виконати свої зобов'язання перед страхувальниками за страховими виплатами.

Необхідно зазначити, що величина показника терміновості в страховій компанії "Скайд" становить 46,45% у 2007 р., 24,96% – в 2008 р. та 20,35% – в 2009 р. Значення цього показника є більшим, ніж 3%, що свідчить про ефективне управління активами, частину яких страхова компанія зосереджує у грошових коштах.

Одним із показників рентабельності є прибутковість власного капіталу (фінансова рентабельність). Цей показник демонструє, наскільки успішно страховик трансформує страхові внески та доходи від інвестицій в прибутки акціонерів. Відповідно до стандартів органів страхового нагляду та аудиторських служб ЄС значення показника повинно бути не меншим ніж 5% [9, 6–13].

В страховій компанії "Скайд" за відповідний період 2007–2009 рр. середня прибутковість власного капіталу перевищує 5% (24,99%–67,19%). Важливою позитивною тенденцією при цьому є те, що зі зростанням активів знижується питома вага статутного капіталу у власних коштах (від 73,36% до 57,21%). Відповідно, перевищення власного капіталу над статутним свідчить про прибуткову діяльність страховика, можливість здійснювати реінвестування та виплачувати дивіденди власникам.

Одним із показників фінансової стійкості є показник платоспроможності страховика, який визначається як співвідношення між фактичним і нормативним рівнем платоспроможності. Такий показник має високу ступінь інтеграції, оскільки охоплює значну кількість чинників: вартість активів, обсяг страхових надходжень, частку страхових премій, належних перестра-

ховикам, власні фінансові ресурси та загальну суму зобов'язань страховика.

Фактичний запас платоспроможності (нетто-активи) страховика визначається вирахуванням із вартості майна (загальної суми активів) суми нематеріальних активів і загальної суми зобов'язань, у тому числі страхових. Страхові зобов'язання приймаються рівними обсягами страхових резервів, які страховик зобов'язаний формувати у порядку, передбаченому Законом України "Про страхування". На будь-яку дату фактичний запас платоспроможності страховика повинен перевищувати розрахунковий нормативний запас платоспроможності [4].

Нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює інші види страхування, ніж страхування життя, на будь-яку дату розраховується шляхом множення суми страхових премій за попередні 12 місяців на 0,18 (останній місяць буде складатися із кількості днів на дату розрахунку). При цьому сума страхових премій зменшується на 50 відсотків страхових премій, належних перестраховикам.

Розрахуємо і проаналізуємо динаміку показника платоспроможності в страховій компанії "Скайд" упродовж 01.07.2007–2009 рр.

$$\Phi Z_{2007} = 49\,822,2 - 10,5 - 22\,378,9 = 27\,432,8 \text{ тис. грн.}$$

$$\Phi Z_{2008} = 78\,398,3 - 12,0 - 38\,044,4 = 40\,341,9 \text{ тис. грн.}$$

$$\Phi Z_{2009} = 105\,752,0 - 14,3 - 41\,390,7 = 64\,347,0 \text{ тис. грн.}$$

$$H Z_{2007} = (42\,340,4 - 42\,340,4 \times 50\%) \times 0,18 = 3\,810,6 \text{ тис. грн.}$$

$$H Z_{2008} = (25\,079,5 - 25\,079,5 \times 50\%) \times 0,18 = 2\,257,2 \text{ тис. грн.}$$

$$H Z_{2009} = (52\,842,3 - 52\,842,3 \times 50\%) \times 0,18 = 4\,755,8 \text{ тис. грн.}$$

ΦZ – фактичний запас платоспроможності.

$H Z$ – нормативний запас платоспроможності.

Pn – показник платоспроможності страховика.

$$Pn_{2007} = 27\,432,8 - 3\,810,6 = 23\,622,2 \text{ тис. грн.}$$

$$Pn_{2008} = 40\,341,9 - 2\,257,2 = 38\,084,7 \text{ тис. грн.}$$

$$Pn_{2009} = 64\,347,0 - 4\,755,8 = 59\,591,2 \text{ тис. грн.}$$

На основі проведеного аналізу показника платоспроможності страховика доцільно зробити висновки про те, що цей показник зростає за три роки від 23 622,2 тис. грн. у 2007 р. до 59 591 тис. грн. у 2009 р. (в 2,5 рази). Така позитивна тенденція, яка відзначається нарощуванням платоспроможності високими темпами (90,6%), свідчить про зростання можливостей та гарантій страхової компанії у виплаті страхових сум і страхового відшкодування.

Проте це загальний показник, який не враховує достатність власних коштів та страхових резервів, ліквідність тимчасово вільних коштів тощо. Тому, для поглибленого аналізу діяльності страховика та точнішого визначення його платоспроможності даний показник використовується в контексті з іншими (додатковими) показниками, які характеризують ліквідність і фінансову стійкість страховика.

Таким чином, проведений аналіз показників, які визначають платоспроможність страховика в поєднанні із показниками, що характеризують його фінансову стійкість, дає змогу виокремити низку чинників, що знижують ефективність страхової діяльності загалом. До зовнішніх чинників належать: низький рівень доходів населення, що супроводжується незначними обсягами страхових премій у страховика, недосконала законодавча база, економічна нестабільність. Внутрішні чинники безпосередньо визначаються якістю фінансового менеджменту страховиків: політикою щодо управління капіталом, управління активами та пасивами, тарифною політикою, формуванням страхового та інвестиційного портфеля. Визначені вище чинники впливу на фінансову стійкість страхової компанії "Скайд" характерні практично для усіх вітчизняних страховиків.

Відповідно, з метою забезпечення та зміцнення фінансової стійкості страхових компаній необхідно:

1. Розробити єдині методологічні підходи до розрахунку і забезпечення фінансової стійкості страховиків з урахуванням сучасних тенденцій розвитку вітчизняного ринку страхових послуг.

2. Удосконалити законодавство, що регулює діяльність ринку страхових послуг в Україні в частині забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності страхових компаній.

3. Запровадити обов'язкове рейтингування вітчизняних страховиків державою з метою адекватності рівня їх фінансової стійкості ризикам, які супроводжують діяльність страхових компаній.

4. Підвищити рівень та якість менеджменту в страхових компаніях за кожним аспектом їх фінансово-господарської діяльності.

5. Розробити ефективну тарифну політику та визначити критерії оптимізації страхового портфеля страховиків.

Література

1. *Економіка страхування і перестраховання / Под ред. К. Е. Турбиной. – М.: Анкил, 1996. – 218 с.*
2. *Томилині В. Финансовая устойчивость страховщиков Латвии // Финансовые услуги. – 2000. – № 1–2. – С. 46–54.*
3. *Орланюк-Малицкая Л. А. О понятиях и факторах финансовой устойчивости страховых компаний // Вестник Финансовой академии. – 1998. – № 1. – С. 33–38.*
4. *Закон України "Про страхування" № 3201-IV (3201-15) від 21.04.2008, ВВР, 2008/www.rada.gov.ua.*
5. *Сухов В. А. Государственное регулирование финансовой устойчивости страховщиков. – М.: Издательский центр "Анкил", 1995. – 112 с.*
6. *Страхування: Підручник / Кер. авт. колект. і наук. ред. С. С. Осадець. – 2-ге вид., пер. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.*
7. *Приходько В. С. Бухгалтерський облік страхової діяльності: Навч. посібник. – 2-ге вид. – К.: Лібра, 2002. – 216 с.*
8. *Фещур Р. В., Олексів І. Б. Використання збалансованої системи показників для управління фінансовою діяльністю підприємства // Логістика: Вісник Національного університету "Львівська політехніка" / Відпов. ред. проф., д-р екон. наук Є. В. Крикавський. – Львів. – 2002. – № 446. – С. 264–272.*
9. *Чурикова І. Методика составления рейтинга // Страховое ревью. – 2000. – Май. – С. 16–30.*